

بررسی و تحلیل نظرات مدرسان آزفا درباره برنامه و کتاب‌های درسی آزفا: با رویکرد روایت‌پژوهی*

محمد فقیری^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

چکیده

روایت‌پژوهی یکی از روش‌های پژوهش کیفی و به دنبال کشف روایت‌ها و تجربه‌های فقط شخصی افراد است. روایت نیز تجربه زیسته ما از زندگی و شامل انواع مختلفی مثل زندگی‌نامه، تاریخچه زندگی، تاریخ شفاهی و... است. هدف این پژوهش بررسی و تحلیل روایت‌های مدرسان درباره آموزش زبان فارسی (آزفا) درباره برنامه و کتاب‌های آزفا می‌باشد. روش این پژوهش کیفی، نوع آن توصیفی تحلیلی و رویکرد آن آموزشی است. جامعه آماری مدرسان آزفا می‌باشد و حجم نمونه شامل ۲۰ نفر از آنان بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه نیمه ساختارمند بوده که از راه گدگذاری تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مدرسان به برنامه و کتاب موقعیت‌محور و چندرسانه‌ای توجه بیشتری داشته، در حوزه پداگوژی معتقد به استفاده از نظریه، برنامه، انگاره و الگو بوده و مشکلات اصلی برنامه و کتاب‌های موجود را زبان غیرطبیعی، گرت‌برداری و نبود تناسب با سطح زبان‌آموزان دانسته‌اند. موضوعات پیشنهادی آنان در سطوح مبتدی تا پیشرفته نیز نظم و منطق خاصی نداشته است و درباره چگونگی کاربرد مهارت‌های چهارگانه زبانی به صورت جدا یا پیوسته، نظر یکسانی داشته‌اند.

واژه‌های کلیدی: روایت‌پژوهی، گدگذاری، آزفا، برنامه، کتاب.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۳ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹

¹ Email: mohammadfaghiri52@gmail.com

Persian language international teaching studies
Year 9, Number 16, Fall & Winter 2024-2025; pp (276-300)
10.22034/maz.2025.21647.1161

مطالعات آموزش بین‌المللی زبان فارسی
سال ۹، شماره ۱۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳؛ صفحات (۲۷۶-۳۰۰)
نشریه علمی / مقاله پژوهشی

A Study and analysis of AZFA instructors' opinions on the AZFA curriculum and textbooks: A narrative research approach*

Mohammad Faghiri¹

Teaching Persian Language and Literature Department, Shahid Mofateh Faculty .
Farhangiyah University

Abstract

Narrative research is a qualitative research method that seeks to discover the personal narratives and experiences of individuals. Narrative is also our lived experience of life and includes various types such as biography, life history, oral history, etc. The aim of this research is to examine and analyze the narratives of instructors about teaching Persian (AZFA) about AZFA program and textbooks. The method is descriptive-analytical and its approach is pedagogical. The statistical population is AZFA teachers and the sample size included 20 of them. The data collection tool was a semi-structured questionnaire that was analyzed through coding. The research findings show that teachers paid more attention to situation-based and multimedia programs and books, they believed in the use of theory, program, model and pattern in the field of pedagogy, and considered the main problems of existing programs and books to be unnatural language, stereotyping, and incompatibility with the level of language learners. Their suggested topics, from beginner to advanced levels, did not have a specific order or logic, and they had the same opinion on how to apply the four language skills separate or integrated.

Keywords: Narrative research, coding, AZFA, program, book.

* Received: 25 September 2025 | Accepted: 01 October 2025

¹ Email: mohammadfaghiri52@gmail.com

۱- مقدمه

روایت ترجمه واژه narration است و تبار آن در لاتین به narrara و در یونانی به gnarus می‌رسد. Gnarus به معنای دانش و شناخت می‌باشد که خود ریشه در واژه هند و اروپایی gna دارد و gnosis یونانی صورت اشتقاقی دیگر آن است؛ به این اعتبار روایت به معنای یافتن دانش است؛ از این رو روایت وسیله انتقال دانش و معرفت می‌باشد که مصداق یکی از تعاریف آن است (احمدی، ۱۳۸۰: ۱۷۶). در فرهنگ فارسی نیز روایت به معنای حدیث، خبر و نقل است و در اصطلاح ادبی متنی می‌باشد که داستانی را بیان می‌کند (انوشه، ۱۳۷۶: ۶۹۵). روایت در اصطلاح تجربه زیسته ما از زندگی است و شاید از یک صحنه یا رخداد ساده تا کل زندگی را شامل شود. هر کس از زندگی روایتی دارد و با مجموعه‌ای از روایت‌ها زندگی می‌کند؛ جهان ذهنی آدم‌ها پر از روایت است. روایت‌ها بخشی از فضای ارتباط و گفتگو را پر می‌کنند. رویدادها و ماجراها نیز بخشی از این روایت‌ها هستند. روایت می‌تواند ساختاری ساده و رویدادی داشته باشد یا داستانی که از حالتی پایدار به ناپایدار تبدیل و سپس پایدار می‌شود؛ به‌طور کلی روایت شرحی از خاطره‌ها و ماجراهای ما به زبانی هنری است؛ از یک دست‌نویس ساده آغاز می‌شود و ممکن است زمانی طرح و پیرنگ بگیرد و به یک اثر والای هنری مثل رمان تبدیل شود.

روایت‌شناسی^۱ علم نسبتاً جوانی است که از عمر آن چند دهه بیشتر نمی‌گذرد. این اصطلاح را نخستین بار تزوتان تودورف، زبان‌شناس و روایت‌شناسی فرانسوی، در سال ۱۹۶۹ در کتاب بوطیقای خود به کار برد؛ در واقع می‌توان وی را مبدع این اصطلاح دانست (سید حسینی، ۱۳۸۴: ۱۱۵۹). به‌نظر تودورف هدف از روایت‌شناسی مطالعه قصه است، ولی منظور وی از این اصطلاح تنها بررسی ادبیات داستانی نیست، بلکه معنای وسیع این اصطلاح مد نظر اوست و تمامی اشکال روایت همچون اسطوره، فیلم و ادبیات نمایشی را دربرمی‌گیرد (اخوت، ۱۳۷۱: ۷). روایت‌شناسی به بررسی ساختار پیرنگ و دستور زبان روایت می‌پردازد و

1. Narratology

سبک هر نویسنده را در پرداخت روایت و چگونگی بیان آن مورد توجه قرار می‌دهد، از این‌رو محور آن ریخت‌شناسی روایت است.

روایت‌پژوهی^۱ یکی از روش‌های تحلیل کیفی^۲ است که ریشه در گرایش‌های علوم انسانی و جامعه‌شناسی دارد و ممکن است در تحلیل یک متن، داستان و گزارش به کار رود. هدف این رویکرد، تحلیل داستان، روایت، نامه، خاطره و کشف تجربه فقط شخصی^۳ افراد است؛ برای مثال در بررسی زندگینامه‌ای^۴ پژوهشگر به تحلیل تجربه‌های زندگی شخصی خود یا فرد دیگری می‌پردازد و تاریخ زندگی خود یا او را به تصویر می‌کشد (Creswell, 2013: 53-57)؛ بنابراین گرچه آبشخور روایت‌پژوهی، روایت‌شناسی است، اما از نظر هدف و روش با آن تفاوت دارد.

روایت‌شناسی به روایت به عنوان پدیده می‌نگرد، روشی برای سبک‌شناسی روایت است، عناصر و ساختار و گونه‌های آن را تحلیل می‌کند، دستور زبان روایت را روشن می‌سازد و رویکردی تحلیلی و زیباشناختی به روایت دارد. روایت‌پژوهی به «تجربیات فقط شخصی» می‌پردازد، به دنبال تجربه‌های مغفول است، بیانگر ذهنیت‌های متفاوت است، به روایت به مثابه روش می‌نگرد، رویکردی پژوهشی داشته و روشی برای نظریه‌پردازی است. مواد روایت‌پژوهی نیز با روایت‌نویسی به دست می‌آید. از این روش معلم برای مشاهده‌نگاری، تجربه‌نگاری و تدوین پوشه کار استفاده می‌کند و یافته‌های خود را به اشتراک می‌گذارد (فقیری، ۱۳۹۸: ۱۵۷).

هدف کلی پژوهش بررسی روایت‌های مدرسان در آموزش آزفا است و اهداف عینی آن عبارت‌اند از:

- حوزه‌های مختلف مورد نیاز در حوزه آزفا؛
- موضوعات مورد نظر برای سطح مبتدی، متوسط و پیشرفته آزفا؛
- مسائل و راه‌حل‌ها.

1. Narrative research
2. Qualitative research
3. Single personal experiences of persons
4. Biographical study

روش این پژوهش کیفی، نوع آن توصیفی تحلیلی و رویکرد آن آموزشی است. جامعه آماری آن مدرسان آزفا و حجم نمونه ۲۰ نفر است که به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. مصاحبه‌ها به صورت روایت آزاد و نیمه‌ساختارمند بوده و از آنها خواسته شده که نظرات خود را درباره حوزه‌ها، موضوعات، مسائل و راه‌حل‌های آزفا بیان کنند.

پرسش‌های پژوهش نیز شامل موارد زیر است:

- کدام حوزه زبانی در آموزش آزفا مهم‌تر است؟
- کدام مهارت زبانی بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد؟
- موضوعات اصلی برنامه و کتاب آزفا باید چگونه باشد؟
- ماهیت پیوستار برنامه و کتاب آزفا باید چگونه باشد؟
- در سطوح مبتدی، متوسط و پیشرفته چه موضوعاتی باید مورد توجه قرار گیرد؟
- در بخش پداگوژی و تکنولوژی آزفا باید به چه موضوعاتی پرداخته شود؟
- راه‌حل‌های شما برای برنامه و کتاب آزفا کدام است؟

مبانی نظری

مبنای نظری این پژوهش، روایت‌پژوهی است که فصل مشترک زیادی با روایت‌شناسی دارد؛ گرچه آنچه در واقعیت اتفاق می‌افتد روایت‌نویسی به زبان ساده و غیرداستانی است. بدین ترتیب پیوند ارتباط روایت‌شناسی و روایت‌پژوهی ضرورت دارد چون از مهارت‌ها و شگردهای مختلف حوزه آن می‌توان استفاده کرد؛ این روایت‌ها خود مایه و مواد کار روایت‌پژوهی است.

اگرچه بررسی و تحلیل ساختار، عناصر و انواع روایت یکی از موضوعات مورد بحث روایت‌شناسی است، برای روایت‌پژوهی نیز بسیار ضرورت دارد؛ زیرا به پژوهشگران روایی کمک می‌کند تا ساختار روایت را بشناسند، با انواع مختلف آن آشنا شوند، روایت داستانی را از غیرداستانی تمیز دهند و زیباتر بنویسند.

روایت دارای دو گونه است: ساده یا داستانی. مهم‌ترین وجه تمایز این دو گونه این

است که روایت داستانی پیرنگ داستانی دارد، بر هرم فریتاگ^۱ استوار است و می‌توان آن را نوعی نگارش خلاق انگاشت؛ اما روایت ساده شامل چندرخداد ساده است که سببیت ندارد. پیرنگ داستانی یا هرم یا کوه داستان دست کم دارای سه رویداد است، مانند: احمد به مدرسه رفت، دست احمد شکست، دستش را گچ گرفتند؛ از این سه رویداد، اولی و سومی پایدار، آرام و متعادل است، ولی دومی ناپایدار و نامتعادل بوده و جایی می‌باشد که مشکل در آنجا اتفاق افتاده است. دو رویداد اول و سوم در پای کوه اتفاق می‌افتد و رویداد سوم در قله آن؛ از پای کوه تا قله ممکن است حوادث دیگری اتفاق بیفتد، اما اوج مشکل در قله است. پیرنگ، نقشه یا طرح مهم‌ترین عنصر روایت داستانی است. ساختار روایت در پیرنگ شکل می‌گیرد؛ آنجا که رخدادهای داستان رخ می‌دهد و مبتنی بر روابط علی معلولی یا سببیت است. هر رویداد با بسط و گسترشی در داستان اتفاق می‌افتد که «حرکت» نامیده می‌شود و هر رخداد نو، حرکتی تازه می‌آفریند. پیرنگ دارای یک آغاز، میان و یک پایان است و روایت متنی است که از یک آغاز پایدار شروع می‌شود، با یک بحران و اوج به یک میان ناپایدار می‌رسد و در فرود به پایانی پایدار خاتمه می‌یابد (فقیری، ۱۳۹۸: ۱۵۷-۱۵۸).

پیرنگ یا پلات، شبکه‌ای عقلانی، استدلالی و علی معلولی است که داستان را هدایت می‌کند و با ایده اولیه داستان فرق دارد که امری حسی و درونی است و به‌طور ناگهانی یا تدریجی در ذهن ایجاد می‌شود. پیرنگ متکی بر نظم، هدف و هماهنگی میان اجزای داستان است (بی‌نیاز، ۱۳۹۴: ۱۹). پیرنگ عناصری مانند گره افکنی، کشمکش، بحران، تعلیق، اوج و گره‌گشایی دارد که داستان را از حالت پایدار به ناپایدار و سپس پایدار می‌رسانند. این عناصر بیشتر در روایت‌های داستانی به چشم می‌خورند و خواننده یا مخاطب را به کنجکاوی وامی‌دارند تا داستان را دنبال کند. روایت‌های غیرداستانی نیز ممکن است درجاتی از عناصر پیرنگ را در خود داشته باشند.

برای اینکه روایت ساده به داستانی تبدیل شود، باید فراز و فرود، درگیری، بحران، کشمکش و اوج داشته باشد. از همه مهم‌تر زبان در روایت داستانی، روایی و ادبی است و در

1. Freytag's pyramid

روایت ساده، ساده و خبری. طرح و حل مسئله در روایت ساده همان گره‌افکنی و گره‌گشایی در روایت داستانی است، اما تفاوت در این می‌باشد که در روایت داستانی آشنایی‌زدایی وجود دارد. فضا، لحن و سبک پر از شگفتی، لذت و زیبایی است.

ما با کلان روایت‌ها زندگی می‌کنیم و جهان را در قالب روایت درک و بیان می‌کنیم. روایت شیوه سازماندهی ما از تجربه‌ها است و منظومه‌ای از داستان‌های کوچک و بزرگ، حافظه زندگی ما خاصیت صحنه‌ای یا رخدادی (اپیزودیک) دارد؛ یعنی پُر از خاطره، ماجرا و رویداد است که هویت روانی ما را شکل می‌دهند و معنای زندگی ما را می‌سازند. ما نیز برای معنا بخشیدن به زندگی خود روایت می‌سازیم؛ به عبارت دیگر ذهن ما پُر از طرحواره‌های داستانی زندگی^۱ است (نعمتیان و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۱۲-۱۱۳).

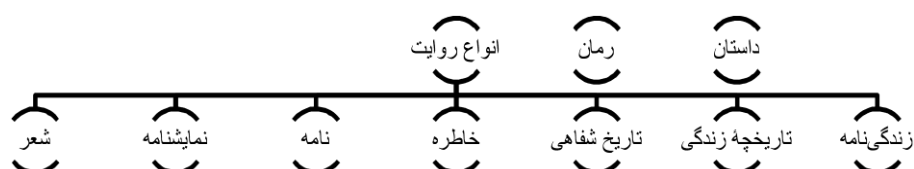
روایت قدمتی همپای تمدن بشر داشته و با تاریخ انسان تنیده شده است. روایت در سراسر زندگی وی ریشه دوانیده و با زندگی او آمیخته است؛ به عبارتی دیگر روایت درست مانند زندگی و با تمام شئون زندگی انسان در ارتباط است. هیچ ملت یا جامعه‌ای وجود ندارد که روایت نداشته باشد؛ به عبارتی، روایت یکی از جهانی‌های بشری است. آسا برگر بر این باور است که ما از نخستین روزهای حیاتمان تا واپسین دم زندگی در معرض روایت قرار داریم؛ از شعرها و ترانه‌های کودکان تا آگهی‌های ترحیم، واقعیتی که نشانگر عمق ارتباط و حضور روایت در زندگی ماست (آسابرگر، ۱۳۸۰: ۱۵-۱۶).

دامنه روایت بسیار گسترده است؛ از کوتاه‌ترین نقل یک حادثه یا تیتراهای کوتاه خبری تا بلندترین آثار تاریخی، زندگینامه، خاطرات، سفرنامه، رمان، منظومه، غزل، حماسه، داستان کوتاه و سایر اشکال داستانی، سینما، تبلیغات و حتی داستان‌های روزمره را دربرمی‌گیرد. از نظر بارت نیز روایت در هر زمان و مکان به صورت‌های نامحدودی در قالب اسطوره، افسانه، داستان، قصه، رمان، حماسه، تراژدی، درام، کمدی، نقاشی، سینما، اقلام خبری، مکالمات و موارد مشابه اتفاق می‌افتد.

در اینجا، انواع مهم روایت به همراه نمونه‌هایی معرفی می‌شود؛ زیرا پرداختن به همه

1. Life story schemes

گونه‌های روایت ممکن نیست. این رویکرد فقط به روایت به مثابه پدیده و روش می‌نگرد تا مخاطبان با انواع آن آشنا شوند و از آنها در روایت‌پژوهی استفاده کنند.

۱. زندگینامه

زندگینامه^۱ یا سرگذشت‌نامه، داستان زندگی یک فرد واقعی است که توسط خود او یا شخص دیگری نوشته می‌شود و در این صورت زندگینامه خودنوشت یا خودنوشت‌نامه^۲ نام دارد و می‌تواند چند صفحه یا یک کتاب باشد. زندگینامه شامل جزئیات شخصی و اطلاعاتی درباره رخدادهای زندگی یک فرد و سوابق و علایق اوست. زندگینامه باید مثل روایت یا داستان جاری باشد که مخاطب را به وجد آورد؛ یعنی بهتر است زندگینامه با یک حادثه یا درگیری آغاز شود.

شما می‌توانید درباره زندگی معلم یا شخص مورد علاقه خود یک زندگینامه بنویسید، می‌توانید با خود فرد یا دوستان وی مصاحبه کنید، عکس‌ها، فیلم‌ها و خاطرات او و دوستانش را بررسی کنید و از افراد و جاهایی نام ببرید که تأثیر خاصی بر زندگی او داشته‌اند. می‌توانید درباره افکار و احساساتش بنویسید، سیر تغییرات و تحولات زندگی‌اش را روی کاغذ بیاورید، یک جدول زمانی تهیه کنید و سال‌شمار وقایع زندگی‌اش را تدوین کنید. می‌توانید از جنسیت او بنویسید، از ازدواج و زندگی‌اش بگویید، از نقاط عطف زندگی‌اش حرف بزنید، دلایل موفقیت یا شکست وی را بررسی کنید، از خوش‌شانسی یا بدشانسی‌اش سخن بگویید و پستی و بلندی‌های زندگی‌اش را به تصویر بکشید (فقیری، ۱۳۹۸: ۱۶۱-۱۶۲).

1. Biography
2. Autobiography

۲. تاریخچه زندگی

تاریخچه زندگی^۱ به فراز و فرودها و رخدادهای زندگی یک فرد و روایت‌هایی می‌پردازد که از متون و تاریخ درباره وی باقی مانده است؛ درواقع شرح حالی از او و وقایع زندگی وی است. کتاب *فرار از مدرسه* نوشته عبدالحسین زرین کوب نمونه‌ای از شرح تاریخی زندگی ابوحماد غزالی است (عطاران، ۱۳۹۵: ۱۹).

۳. تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی^۲ نخستین شکل تاریخ در جوامع بی‌سواد بوده که بیشتر به صورت اشعار حماسی، سینه به سینه نقل می‌شده است؛ این تاریخ شامل تجربیات شخصی، روابط، رخدادها و موفقیت‌ها و شکست‌های فرد می‌باشد. برای انجام این کار باید تمهیداتی فراهم کنید؛ برای مثال درباره شیوه گردآوری اطلاعات کمی تحقیق کنید، وسایل شنیداری دیداری لازم را انتخاب کنید، برای مصاحبه و گفتگو آماده شوید، جو صمیمی و دوستانه به وجود آورید، اجازه دهید نخست مخاطب صحبت کند، سپس در حین شما سؤالاتی را مطرح و سرانجام متن مصاحبه را پیاده کنید. بهتر است پیش از انجام طرح، چند نمونه تاریخ شفاهی بخوانید و مبانی نظری و کاربردی آن را مطالعه کنید.

۴. خاطره

خاطره^۳ یکی از انواع مهم روایت به مثابه پدیده است و خاطره‌نویسی می‌تواند یکی از اهداف اصلی روایت‌پژوهی را تأمین کند که ثبت و ضبط تجربه‌ها و رویداد می‌باشد. نقش اصلی در خاطره‌نویسی را نگارش خلاق بازی می‌کند؛ اینجا جایی است که باید به زیبایی و شگفتی بیندیشید و خاطرات را چند بار بازنویسی کنید تا زیباتر شود.

1. Life history
2. Oral history
3. Diary

۵. نامه

نامه^۱ پیامی برخاسته از دل است؛ سببی بافته از احساس و هیجان می‌باشد که از کلمات و جملات پُر شده است. نامه پیکری گویای خواست نویسنده برای گفتگو و حس او برای ارتباط است، مثل خاطره جایی است که برای چند لحظه، شگفتی و زیبایی را با نوشتن خلّاق تجربه می‌کنید و از فضای خشک و خبری بیرون می‌آیید. نامه بخشی از روایت‌های ماندگار معلمی است که مانند یک تابلوی هنری می‌تواند پوشه کارش را تزیین کند. در خلوت خود به دانش‌آموزان و دانشجویان خود نامه بنویسید و از آنها بخواهید در لحظاتی هنری برای شما به این امر پردازند (فقیری، ۱۳۹۸: ۱۶۴-۱۶۵).

۶. نمایشنامه

تأثیر هنری لحظه‌ای است و به هنگام نمایش پدیدار می‌شود، ولی فوراً منهدم خواهد شد؛ درحالی که برعکس آن، هر متن نوشتاری تداوم دارد و به ابدیت می‌پیوندد. نخستین تناقض متن نمایشی در همین «دو بخشی» بودن آن نهفته است» (میشل، ۲۰۱۰: ۱۷). نمایشنامه^۲ صحنه‌هایی از انواع گفتگو مانند تک‌گویی یا کنارگویی، دوگویی یا گفتگو و چندگویی یا گفتگوی چندنفره است. دارای فضا (دکور، نور، اشیا و اصوات) است و هنرپیشگان با شیوه بیان، صدا، حرکت، لباس و... آن را تولید می‌کنند (همان: ۱۹۳).

۷. داستان

«ادبیات داستانی در معنای جامع آن به هر روایتی گفته می‌شود که خصلت ساختگی و ابداعی آن بر جنبه تاریخی و واقعی‌اش غلبه کند؛ از این رو ظاهراً همه انواع خلّاقه ادبی را در برگیرد، اما در عُرّف نقد امروز به آثار روایی منشور ادبیات داستانی گویند». پس «هر اثر روایتی منشور خلّاقه‌ای که با دنیای واقعی ارتباط معناداری داشته باشد در حوزه ادبیات داستانی قرار می‌گیرد». «...ادبیات داستانی شامل قصه، رمانس، رمان، داستان کوتاه و آثار وابسته به آن

1. Letter

2. Play

است و انواع ادبی یونان باستان یعنی آثار حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی را دربرنمی‌گیرد» (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۲۹).

داستان^۱ تصویر عینی نویسنده از هستی و زندگی است. هر کسی دارای افکار و احساساتی می‌باشد و «داستان، نمایش کوششی است که سازگاری افکار و عواطف را موجب می‌شود». گاهی این افکار و احساسات باهم درمی‌آمیزند و گاهی در مقابل هم قرار می‌گیرند. هیچکاک می‌گوید: «داستان چیزی جز زندگی نیست که کلمه‌های ملال‌آور از آن حذف شده است». فوستر می‌گوید داستان آن است که خواننده را بر آن دارد که بخواهد بداند بعد چه پیش خواهد آمد و گرنه ناقص است. شیلی بر این باور است که «داستان اصطلاح عامی برای روایت یا شرح و روایت حوادث است» (همان: ۴۱-۴۶).

عناصر اصلی روایت

ایده اولیه

تولد روایت با فکر یا ایده اولیه صورت می‌گیرد. ایده اولیه مثل شعله شمعک بخاری است که موجب برافروختن شعله‌های آتش روایت می‌شود. ایده اولیه فکر خامی می‌باشد که با یک محرک بیرونی یا درونی در ذهن شما ایجاد می‌شود و شعله کوچکی است که قابلیت شعله‌ور شدن دارد. ایده یا فکر اولیه اساساً ذهنی و حسی است و مانند رعد و برق، نمایان و با شتاب نیز ناپدید می‌شود. ایده اولیه خصوصیتی دارد، مانند:

- ۱) باید تازه باشد نه کلیشه‌ای و تکراری؛
- ۲) باید جالب و جذاب باشد و در خواننده کشش ایجاد کند؛
- ۳) باید تعادل را برهم زند و ناپایداری ایجاد کند؛
- ۴) نباید کال و نارس باشد؛
- ۵) هر ایده‌ای، ایده اولیه نیست؛
- ۶) نتیجه مشاهده است؛
- ۷) از حواس پنجگانه پدید می‌آید (مهدی‌پور عمرانی، ۱۳۷۸: ۹۳-۱۰۴).

پیرنگ

پیرنگ سنگ بنای روایت و مرکب از دو کلمه پی + رنگ است؛ پی به معنای بنیاد، شالوده و پایه آمده و رنگ به معنای طرح و نقش می‌باشد؛ بنابراین «پیرنگ» به معنای «بنیاد نقش» و «شالوده طرح» و معنای دقیق و نزدیکی برای «plot» است (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۸۱). پیرنگ الگوی حوادث است که ترتیب و توالی آنها را بر مبنای سببیت و عقلانیت تنظیم می‌کند و به حوادث، ارتباطی منطقی و عقلانی می‌دهد؛ از این رو پیرنگ مجموعه‌ای از حوادث پیاپی و نامربوط نیست. پیرنگ استخوان‌بندی داستان را می‌سازد و حوادث آن را از آشفتگی درمی‌آورد؛ بدین ترتیب داستان وحدت هنری پیدا می‌کند؛ با وجود این، صورت‌گرایان روس داستان را توالی طبیعی و خام حوادث و پیرنگ را بازآفرینی رخدادهایی می‌دانند که به صورت اثر ادبی متجلی می‌شود (همان: ۸۴-۸۷).

پیرنگ دارای انواع باز^۱، بسته^۲، نیمه باز^۳ و روشن‌گر^۴ است. داستان و رمان می‌تواند تک پیرنگ^۵ باشد یا چند پیرنگ^۶؛ البته در انواع چند پیرنگ، یک پیرنگ اصلی^۷ است و بقیه زیر پیرنگ^۸ به شمار می‌روند که می‌توانند با پیرنگ اصلی در تضاد باشند. در پیرنگ بسته، حوادث روندی ساختگی دارند و داستان با نتیجه‌گیری پایان می‌پذیرد ولی در پیرنگ باز، حوادث روالی طبیعی دارند و الزماً به نتیجه‌گیری نمی‌انجامند؛ به عبارتی دیگر در پیرنگ باز گره‌گشایی دیده نمی‌شود و اگر هم باشد، قطعی نیست. در پیرنگ روشن‌گر نیز داستان حول شخصیت‌ها می‌گردد؛ خواننده به دنبال حوادث کشیده نمی‌شوند و حوادث آن‌چنانی در داستان اتفاق نمی‌افتد (همان: ۱۰۸-۱۰۴).

-
1. Open plot
 2. Closed plot
 3. Semi-closed plot
 4. Enlightening plot
 5. Single plot
 6. Multiple plot
 7. Main plot
 8. Sub plot

زاویه دید

زاویه دید یا روش نقل حکایت، کانون روایت نامیده می‌شود و سازمان‌بندی روایت را تعیین می‌کند که ممکن است به سه صورت اصلی اتفاق بیفتد:

الف) زاویه دید اول شخص (من و ما) برای بیان خاطره، حوادث و شرح حال مناسب است. زاویه دید اول شخص در روایت ذهنی، روایت زندگینامه‌ای، روایت خاطره‌گونه، روایت‌نامه‌ای و روایت یادداشت‌گونه می‌تواند اتفاق بیفتد.

ب) زاویه دید دوم شخص (تو یا شما) نگاه خواننده را متوجه خودش می‌کند تا وی را در جریان عمل قرار دهد و دقت و کنجکاوی او را برانگیزد. در این صورت داستان ممکن است گزارشی و ژورنالیستی درآید و حس و حال از آن گرفته شود.

ج) زاویه دید سوم شخص ساده‌ترین و انعطاف‌پذیرترین شیوه روایت است. در این شیوه راوی خود را بیرون از داستان قرار می‌دهد و به عنوان شاهد و ناظر همه حوادث و وقایعی روایت می‌کند که بر اشخاص داستان می‌گذرد. راوی همه چیز را درباره شخصیت‌های داستان می‌داند و در اصطلاح «دانای کل» است و همه وجوه شخصیت افراد را می‌شناسد. اکنون اگر راوی فقط در قالب یک شخصیت برود و ماجرای داستان را از نگاه او بنویسد، «دانای کل محدود» خواهد بود و اگر از رفتارهای شخصیت‌ها فراتر برود و درباره رفتارها پیش‌داوری و اظهارنظر کند و استدلال بیاورد، «دانای کل نامحدود» خواهد بود؛ در صورتی که بخواهید خواننده را از کارها و فعالیت‌های تمام شخصیت‌ها باخبر کنید، بهتر است از دانای کل محدود بهره‌گیری و چنانچه بخواهید او را از افکار، احساسات و ذهنیات شخصیت‌ها باخبر سازید، بهتر است از دانای کل نامحدود استفاده کنید (اسماعیل‌لو، ۱۳۸۹: ۸۴-۸۶).

شخصیت

یکی از عناصر مهم هر داستان و روایت، شخصیت است. خلق شخصیت یکی از مهارت‌های مهم روایت‌نگاری است. شخصیت در داستان و روایت مخلوق ذهن نویسنده است. شما می‌توانید شخصیت‌های آنی خلق کنید که تا پایان ماجرا یک نقش بیشتر ندارند و بیشتر نیمه‌قالبی و کلیشه‌ای هستند یا شخصیت‌های تدریجی بیافرینید که کم‌کم رشد می‌کنند و

تغییر می‌یابند. شخصیت‌ها نیز می‌توانند اصلی باشد که فقط یکبار در داستان ظاهر می‌شوند، اما نقشی اساسی در تغییر روابط و خط داستان دارند و شخصیت‌های واسطه که به خودی خود اهمیتی ندارند و هدفشان تأثیرگذاری بر شخصیت‌های اصلی است؛ از این رو لزومی ندارد تاریخچه زندگی شخصیت واسطه را به‌طور مفصل شرح دهید (بیشاب، ۱۳۷۸: ۲۳۶).

بحث و تحلیل

ابزار استخراج داده‌ها در این پژوهش، کُدگذاری است که در آن به تشخیص، گردآوری، تقطیع، مفهوم‌سازی، سازماندهی، برچسب‌زنی، گروه‌بندی، سازماندهی، مقوله‌پردازی، مضمون‌پردازی^۱، تحلیل، تقطیر و بازیابی داده‌ها و اطلاعات، مفهوم‌پردازی و نظریه‌پردازی پرداخته می‌شود. کُدگذاری خود شامل دو فرایند رمزگشایی^۲ و رمزگردانی^۳ است؛ با فرایند نخست می‌شنویم، می‌خوانیم، می‌بینیم، می‌چشیم، لمس و دریافت می‌کنیم. در رمزگردانی آنچه را که حس می‌کنیم با رمزگان، واژگان و ساختارهای ذهنی خود سازگار و بازتولید می‌کنیم.

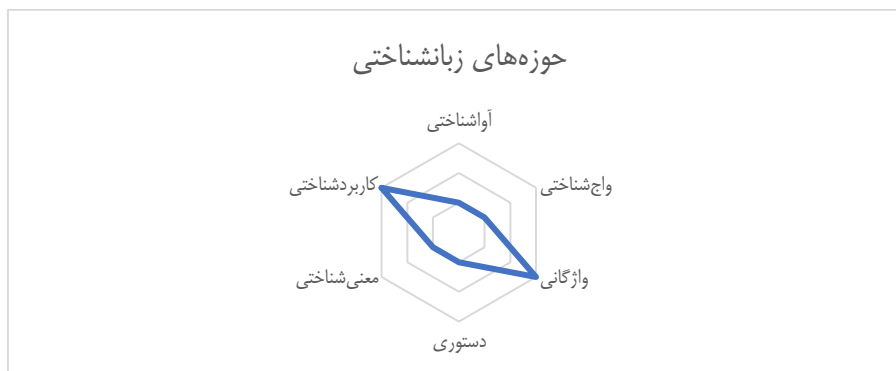
کُدگذاری را می‌توان فرایند کشف، بازیابی و سازماندهی موضوعات و مضامین تعریف کرد که با سه فرایند کُدگذاری باز^۴، محوری^۵ و گزینشی^۶ صورت می‌گیرد. کُدگذاری باز با شناسایی پدیده‌ها و کشف مفاهیم و بررسی ویژگی‌ها و گسترش مقوله‌ها شروع می‌شود، با ترسیم چارچوب مفهومی و مقوله‌پردازی در کُدگذاری محوری ادامه می‌یابد و با ادغام مقوله‌ها و مضمون‌پردازی به پایان می‌رسد (حسینقلی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۸۹).

کُدگذاری باز مرحله پدیدآمدن مقوله‌ها و ویژگی‌های آن است، کُدگذاری محوری نیز به پیوند مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها و بُعدپردازی می‌پردازد و کُدگذاری گزینشی مرحله یکپارچه‌سازی و نظریه‌پردازی است. پیوند این مراحل تابع یک فرایند خطی نیست، بلکه

1. Thematization
2. Encoding
3. Decoding
4. Open coding
5. Axial coding
6. Selective coding

پژوهشگر پیوسته میان آنها در حال رفت و برگشت است. کربین و اشتراس می‌گویند: پژوهشگر به موازات گردآوری اطلاعات به تحلیل پرداخته و با فرایند زیگزاگ^۱ به عقب و جلو می‌رود تا به بهترین وجه نظریه‌اش را گسترش دهد. این فرایند دریافت اطلاعات از داده‌ها و مقایسه آن با مقوله‌های برآمده، روش مقایسه‌ای مداوم^۲ نامیده می‌شود (Creswell, 2016: 64).

در ذیل تلاش می‌شود داده‌های حاصل از کدگذاری بررسی، تحلیل و تبیین گردد تا اهداف عینی پژوهش بیشتر مورد مذاقه قرار گیرد.

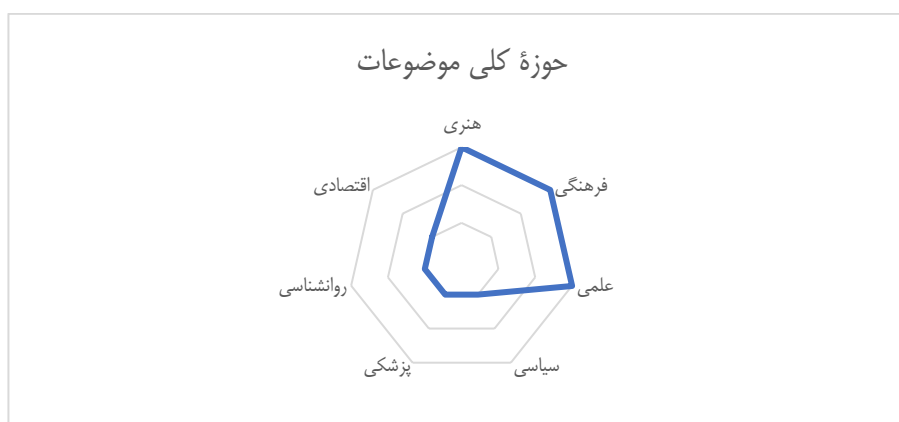

بیشترین حوزه مورد توجه از نظر مدرسان آرفا واژگانی و کاربردشناختی بوده و حوزه‌های دیگر از توجه نسبی برخوردار بوده است.

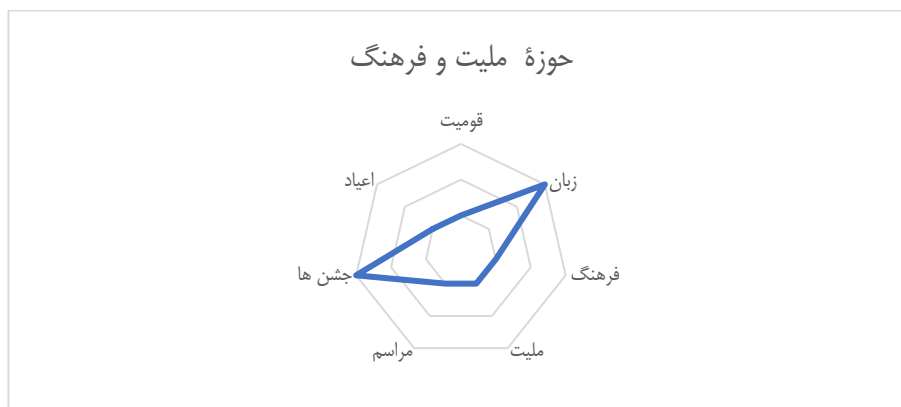
1. Zigzag process
2. Constant comparative method

مدرسان آرفا به مهارت‌های چهارگانه به یک نسبت توجه داشته و نظرات آنان دربارهٔ جدا یا پیوسته بودن آنها نیز برابر بوده است؛ یعنی درباره هر دو روش ترکیبی و غیرکیبی موافق بوده‌اند.

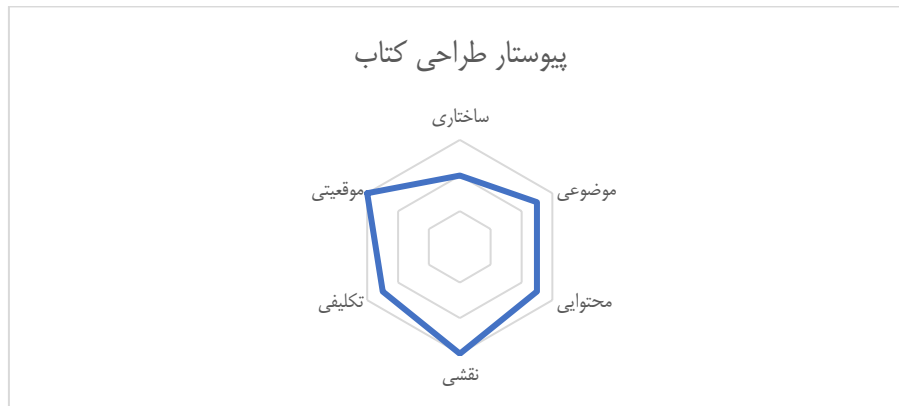
درباره حوزه‌های مختلف موضوعی، مدرسان آرفا به حوزه هنری، فرهنگی و علمی توجه بیشتری داشته و بر این باور بوده‌اند که موضوعات دیگر به اندازهٔ موضوعات یادشده در آموزش آرفا درخور توجه نیست.

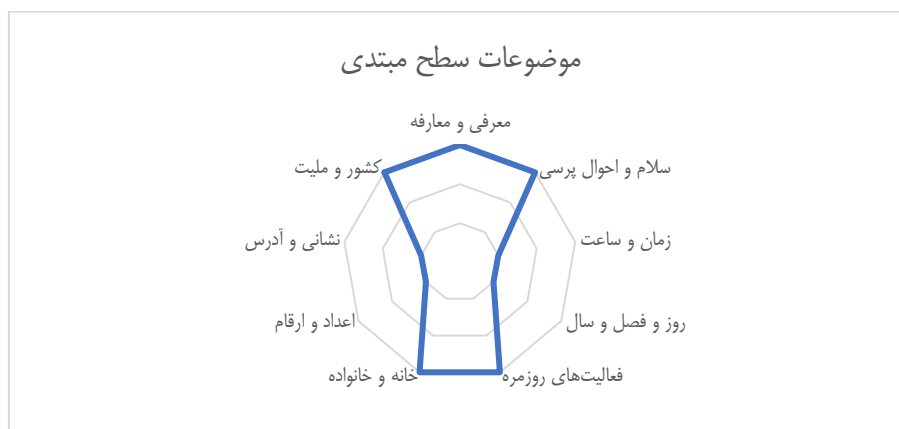
در حوزه ملیت و فرهنگ، بیشتر به زبان و جشن توجه داشته‌اند؛ گرچه فرهنگ، ملیت و... را نیز آورده‌اند. شاید بتوان زبان را محور اصلی آموزش تصور کرد و جشن را نیز نماد اصلی فرهنگ و ملیت و قومیت؛ بنابراین این دو باید نقش مهمی در آموزش آزفا پیدا کنند.

در حوزه هنر و ادبیات، مدرسان آزفا بر این باورند که به شعر، داستان و موسیقی بیشتر از سینما و فیلم توجه گردد و شاعران و نویسندگان بیشتر معرفی شوند.

همچنین آنان گفته‌اند کتاب‌های آزفا باید بیشتر موقعیت‌محور باشند و کمتر ساختارمحور؛ یعنی توجه به موقعیت بیشتر از دستور باشد. سایر ابعاد مثل موضوع، محتوا، نقش اجتماعی و تکلیف را مدّ نظر قرار داده، اما نسبت به موقعیت و بافت موقعیتی کمتر مورد توجه قرار داده‌اند.

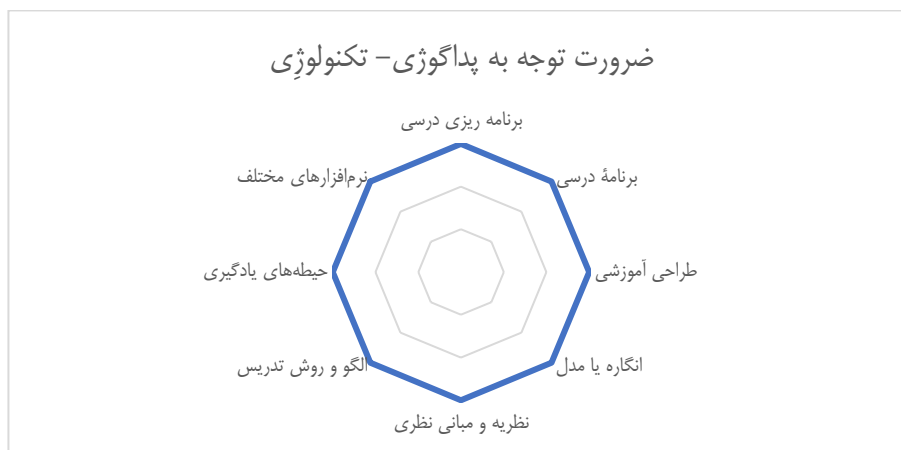
بیشترین توجه مدرسان در سطح مبتدی مربوط به موضوعات معرفی و معارفه، سلام و احوال پرسى و کشور و ملیت بوده است. سایر موضوعات نیز قابل توجه می‌باشد که در طراحی کتاب‌های آزفا باید به آنها توجه شود.

موضوعات سطح متوسط کمی متفاوت می‌باشد و وارد حوزه‌های مختلف اجتماعی و زندگی واقعی شده است. برخی موضوعات مثل «انواع خبر» و «حوادث طبیعی» نیز از موضوعات دیگر به دور است.

در سطح پیشرفته آداب و رسوم، مراسم و مناسبات و مراسم ملی و مذهبی بیشترین توجه را به خود جلب کرده است. برخی موضوعات مثل «طبیعت و محیط زیست»، «فیلم و سینما» نیز با سایر موضوعات فاصله دارد.

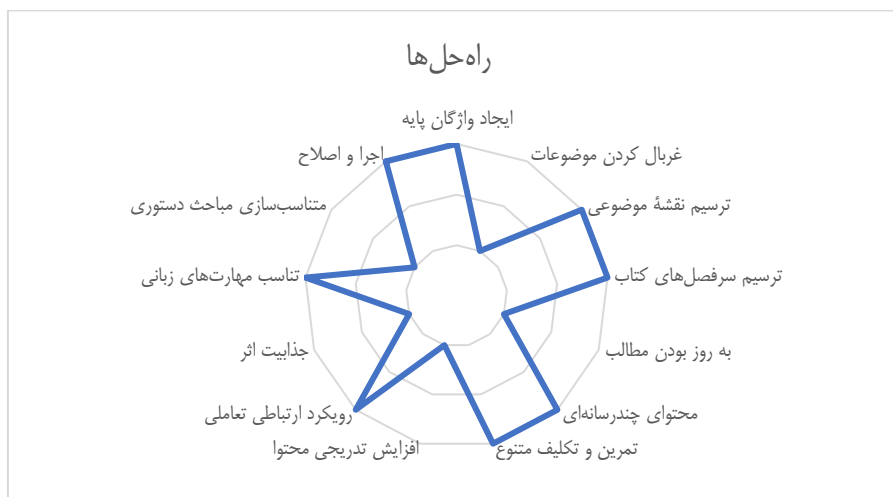
در زمینه ضرورت توجه به دو بعد پداگوژی و تکنولوژی نظریه، برنامه، انگاره، الگو و یادگیری و نرم‌افزارهای مختلف به‌طور یکسان مورد توجه قرار گرفته است که اهمیت دو بعد یادشده در آرفا از نظر مدرسان را نشان می‌دهد.

در حوزه تکنولوژی، فیلم، انیمیشن، محتوای چندرسانه‌ای و هوش مصنوعی در آرفا بیشتر مورد توجه مدرسان آرفا بوده است که اهمیت توجه به ابزارهای تدریس و تولید محتوا توسط رسانه را نشان می‌دهد.

در حوزه پداگوژی، مدرسان اظهار کرده‌اند که مشکل کتاب‌های موجود نداشتن زبان طبیعی، گرفته‌برداری، دستور تجویزی و سنتی، نبود دانش افقی و عمودی و عدم تناسب کتاب‌ها با سطح زبان‌آموزان بوده است. موضوعات دیگر حوزه پداگوژی نیز قابل توجه است، مانند بی‌نظمی و ناهماهنگی و نداشتن توالی و تسلسل منطقی بر نبود الگویی خاص در طراحی آموزشی اشاره دارد؛ همچنین نبود پشتیبانی مناسب در کتاب‌های آرفا مسئله دیگری بوده که مطرح شده است. نبود کتاب‌هایی با اهداف ویژه نیز در جای خود نیز قابل توجه است و اهمیت تدوین کتاب‌های آرفا در حوزه‌های خاص مثل پزشکی، مهندسی و... را نشان می‌دهد.

در پایان از مدرسان سؤال شده است که با توجه به مسائل و مشکلات آرفا چه راه‌حل‌هایی پیشنهاد می‌کنند تا وضعیت آرفا و کتاب‌های آن بهبود یابند که آنها در پاسخ گفته‌اند که:

- در ابتدا سرفصل‌های دوره‌های آموزشی و کتاب‌های آرفا تدوین شود.
- برای آن نقشه موضوعی ترسیم شده، موضوعات نیز نخست غربال شوند.
- واژگان پایه استخراج شود.
- محتوای چندرسانه‌ای باشد، تمرین و تکلیف متنوع داشته باشد و به تدریج افزایش یابد.
- موضوعات، مطالب و محتوا به روز باشد و مباحث به تناسب انتخاب شود.
- رویکرد برنامه آرفا و کتاب‌های آن ارتباطی و تعاملی باشد.
- مهارت‌های چهارگانه زبانی به تناسب انتخاب شود.
- برنامه و کتاب از زیبایی و جذابیت برخوردار باشد.
- موارد یادشده چندین بار اجرا و اصلاح شد.

نتیجه‌گیری

روایت می‌تواند ما را از ذهنیت مخاطب، مدرس و... آگاه کند. روایت پژوهی نیز روشی علمی برای کشف تجربیات مغفول افراد برای موضوعات مختلف و گدگذاری نیز ابزاری برای استخراج نسبتاً درست داده‌هاست، وانگهی پژوهش گسترده‌تر می‌تواند برنامه‌ریزان، مدرسان و مؤلفان کتاب‌های آرفا به نتایج درست‌تری برسند. از داده‌ها و یافته‌های این پژوهش می‌توان به اختصار به نتایج زیر دست یافت:

- به مهارت واژگانی، کاربردشناختی و چهارگانه و موضوعات علمی، هنری و فرهنگی بیشتر توجه شود.
- شعر، داستان، موسیقی، مشاهیر، نویسندگان و شاعران زبان فارسی در برنامه و کتاب آرفا معرفی گردد.
- در سطوح مختلف (مبتدی تا پیشرفته) موضوعات مختلف و متنوع بوده و نظم و منطق خاصی نداشته‌اند.
- در پداگوژی به نظریه، برنامه، انگاره و الگو توجه شده است.
- بر کاربرد تکنولوژی و محتوای چندرسانه‌ای تأکید شده است.
- بیشترین مشکلات و مسائل برنامه کتاب آرفا زبان غیرطبیعی، گرت‌برداری و عدم تناسب با سطح زبان‌آموزان بوده است.

پیشنهادها

- برنامه و کتاب آرفا باید مبنای داده‌بنیاد و نظریه‌بنیاد داشته باشد.
- باید نظریه آرفا براساس روش‌شناسی علمی تدوین شود.
- کتاب‌های آرفا در حوزه تدوین و تدریس باید مبانی نظری مشخصی داشته باشند.

منابع

- آسابرگر، آرتور. (۱۹۳۳م). روایت در فرهنگ عامیانه. رسانه و زندگی روزمره. ترجمه محمدرضا لیراوی (۱۳۸۰). تهران: کانون اندیشه اداره کل پژوهش‌های سیما.
- اخوت، احمد. (۱۳۷۱). دستور زبان داستان. اصفهان: انتشارات فردا.
- انوشه، حسن. (۱۳۷۶). دانشنامه ادب فارسی. جلد دوم. تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- اسماعیل‌لو، صدیقه. (۱۳۸۹). چگونه داستان بنویسیم. تهران: موسسه انتشارات نگاه.
- باغچه‌بان، ثمین. (۱۳۸۲). چهره‌هایی از پدرم. تهران: نشر قطره.
- بیشاب، لئونارد. (۱۹۲۲م). درس‌هایی درباره داستان‌نویسی. ترجمه محسن سلیمانی (۱۳۷۸). تهران: انتشارات سوره.
- بی‌نیاز، فتح‌الله. (۱۳۹۴). درآمدی بر داستان‌نویسی و روایت‌نویسی با اشاره‌ای موجز به آسیب‌شناسی رمان و داستان کوتاه در ایران، تهران: نشر افراز.
- حسینی‌زاده، رضوان، حبیبی، لیلا و مرضیه‌عالی. (۱۳۸۹). «روش‌شناسی نظریه پایه‌ور با تأکید بر مطالعات سازمانی». فصلنامه راهبرد. سال نوزدهم. شماره ۵۴، صص: ۲۵۷-۲۷۷.
- زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۵۳). فرار از مدرسه؛ درباره زندگی و اندیشه ابوحامد غزالی. تهران: انتشارات انجمن آثار ملی.
- سیدحسینی، رضا. (۱۳۸۴). مکتب‌های ادبی. جلد دوم. تهران: انتشارات نگاه.
- عطاران، محمد. (۱۳۹۵). پژوهش‌روایی: اصول و مراحل. تهران: انتشارات دانشگاه فرهنگیان.
- لاجوردی، حبیب. (۱۳۹۶). خاطرات محمد علی مجتهدی. تهران: نشر بازتاب نگار.
- مهدی‌پور عمرانی، روح‌الله. (۱۳۷۸). اصول داستان‌نویسی. تهران: انتشارات تیرگان.
- میرصادقی، جمال. (۱۳۹۴). عناصر داستان. تهران: نشر سخن.
- نعمتیان، ساره، نوغانی‌دخت بهمنی، محسن و احمدرضا اصغرپور ماسوله. (۱۳۸۵). «چستی و چرایی روش روایت». سومین کنفرانس جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی، www.Socioconf.com
- Cressweel, John W. (2013). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches, SAGE Publication.
- Creswell, John W. (2016). Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. Pearson Education, Inc.

- Deissinger, Thomas. (2004). Apprenticeship Systems in England and Germany: decline and Survival, Cedefop Panorama Series ; 103, S. 28-45.
- Merritt, R.D.(2008). Student internship, EBSCO Research Starters. EBSCO publishing Inc.